

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора економічних наук, старшого дослідника,
професора кафедри менеджменту організацій
Національного університету «Львівська політехніка»
КУЧЕРА АНАТОЛІЯ ВАСИЛЬОВИЧА
на дисертаційну роботу
ВОВКА ІГОРЯ ВАСИЛЬОВИЧА
на тему «Ефективність оздоровчої діяльності у формуванні людського
капіталу сільськогосподарських підприємств»
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертаційної роботи

Актуальність дослідження зумовлена потребою подолання сучасних глобальних екологічних, соціальних та економічних викликів, серед яких і необхідність забезпечення сталого розвитку. З одного боку, оздоровча діяльність відіграє важливу роль у формуванні людського капіталу та сталого сільського господарства, а з іншого боку, багато підприємств продовжують застосовувати практики, які не завжди сприяють збереженню та поліпшенню здоров'я людей і довкілля. Необхідність подолання зазначеної суперечності свідчить про актуальність, важливість і значущість дослідження оздоровчої діяльності в контексті формування людського капіталу та сталого сільського господарства.

В Україні є значні проблеми у формуванні та збереженні людського капіталу, які істотно загострилися в умовах російсько-української війни. Згідно з нашими дослідженнями, в останні роки у світі збільшилася кількість публікацій щодо взаємозв'язку здоров'я людини з людським капіталом, соціальною відповідальністю, здоров'ям довкілля, зокрема здоров'ям ґрунтів і сільським господарством. Це вказує на збільшення наукового інтересу до проблеми здоров'я людей у системі людського капіталу у світі. Водночас в українській економічній науці є прогалини в забезпеченні розвитку оздоровчої діяльності у формуванні людського капіталу сільськогосподарських підприємств.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дослідження виконано відповідно до тематики науково-дослідних робіт на 2021–2025 роки Львівського національного університету природокористування «Механізми забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки та сільських територій» (номер держ. реєстрації 0121U108898). Внесок дисертанта пов'язаний із теоретичними, практичними та методичними положеннями розвитку і підвищення ефективності оздоровчої діяльності сільськогосподарських підприємств як чинника формування їх якісного людського капіталу.

Найбільш суттєві результати дослідження,
що містять наукову новизну

Дисертантом систематизовано та розвинено теоретико-методичні засади дослідження ефективності оздоровчої діяльності у формуванні людського капіталу сільськогосподарських підприємств; обґрунтовано концептуальні положення щодо розвитку та підвищення ефективності вказаної діяльності як чинника формування

людського капіталу.

Уперше теоретично обґрунтовано, практично ідентифіковано і сформовано логіку об'єктивного ланцюга залежностей, що характеризується комплексністю та відповідним рівнем циркулярності у вигляді «здоров'я – людський капітал – економічне зростання – здоров'я»; запропоновано поняття оздоровчої діяльності підприємства як чинника формування необхідного рівня здоров'я, що є елементом людського капіталу й визначає рівень його якості, рівень ефективності функціонування підприємства.

Удосконалено формування специфіки людського капіталу сільгосппідприємств; методику оцінки ступеня зацікавленості підприємства в промоції здоров'я його працівників на робочих місцях та методику створення профілю підприємства щодо рівня розвитку й ефективності його політики оздоровчої діяльності в напрямі підвищення рівня якості його людського капіталу.

Дістали подальшого розвитку концептуальні положення щодо взаємозв'язку між здоров'ям як складником людського капіталу підприємств та економічним зростанням шляхом обґрунтування залежності: здоров'я – необхідна умова, але не достатній чинник економічного зростання; і навпаки – економічне зростання визначає високий рівень економічного розвитку сучасних суспільств, хоча водночас воно не є достатньою умовою високого рівня здоров'я, оскільки він залежить також від інших чинників, зокрема від освіти, рівня та моделі культури, стилю життя; теорія формування якості людського капіталу підприємства.

Значення отриманих автором результатів дослідження для науки та практики

Робота містить нові наукові результати та практичні рекомендації, спрямовані на формування та підвищення ефективності оздоровчої діяльності у формуванні людського капіталу сільськогосподарських підприємств. Їх упровадження сприятиме активізації оздоровчої діяльності сільськогосподарських підприємств у напрямі профілактики, лікування, реабілітації, рекреації, організації моніторингу стану здоров'я, медичного обслуговування на підприємствах, використання медичної та оздоровчої інфраструктури середовища функціонування, розвиток спорту та фізичної культури, організації здорового харчування, забезпечення психологічного розвантаження, навчання; збільшенню можливостей для використання сільгосппідприємствами потенціалу оздоровчої інфраструктури середовища власного функціонування в реалізації своєї політики оздоровчої діяльності у формуванні якісного людського потенціалу

Здобуті результати сприяють розширенню економічних знань у сфері оздоровчої діяльності у формуванні людського капіталу сільськогосподарських підприємств, зокрема в частині оцінки фактичного стану вказаної діяльності та її ефективності; забезпечують наукове підґрунтя для розробки та впровадження практик корпоративної соціальної відповідальності з акцентом на піклуванні про здоров'я своїх працівників.

Основні результати дослідження використано в різних організаціях: ПП «Західний Буг»; ТОВ «СЕ Бороднетце-Україна»; ТОВ «АГРОЛАЙФГРУП»; ТОВ «ПОДІЛЛЯ ОВОЧІ»; Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького.

Результати дослідження можуть бути використані на різних рівнях управління для підвищення ефективності оздоровчої діяльності сільгосп підприємств. Цінними є розроблена методика оцінки ступеня зацікавленості підприємства у промоції здоров'я його працівників з використанням матричних таблиць Health Check, а також засади корпоративної соціальної відповідальності з використанням схеми цього впровадження та орієнтацією на піклування про здоров'я працівників, у тому числі безпосередньо на їхніх робочих місцях, забезпечення умов для промоції здорового і безпечного способу життя і праці на підприємстві, заходів щодо використання у процесі оздоровчої діяльності можливостей зовнішнього середовища функціонування цих підприємств, попередження ризиків і елімінацію наслідків професійного вигорання працівників.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків

Обґрунтованість наукових положень підтверджується проведенням автором аналізом праць вітчизняних і зарубіжних учених, логічним і коректним використанням методів, збором та опрацюванням первинних даних. У дослідженні опрацьовано 301 джерело, більше половини з яких міжнародні.

Аналіз змісту дисертаційної роботи свідчить, що одержані результати є обґрунтованими, а наукова новизна є достовірною відповідно до представлених у роботі доказів, створених за допомогою комплексу методів і прийомів дослідження.

Для розв'язання поставлених у дисертації завдань використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: аналіз і синтез; індукція та дедукція; наукове узагальнення; наукова абстракція; аналітично-описовий, єдності логічного та історичного в дослідженнях; економіко-статистичний; розрахунково-конструктивний; опитування. Висновки та пропозиції дисертаційної роботи переважно відповідають визначеним завданням і змісту, що дозволяє вважати дисертаційну роботу завершеним дослідженням.

Отже, наукові положення, висновки та практичні рекомендації, викладені в дисертаційній роботі І. В. Вовка, мають достатній ступінь обґрунтованості, автором використано значну кількість емпіричних, зокрема первинних даних. Матеріали дисертації були предметом розгляду та дискусій на науково-практичних конференціях. Сформульовані в дисертаційній роботі наукові положення, висновки та пропозиції належать особисто автору. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використано положення, які є особистим здобутком дисертанта.

Повнота викладу результатів дисертації в наукових публікаціях

Основні положення та отримані результати відображено в 15 публікаціях, з них 4 статті – у вітчизняних фахових виданнях категорії Б, 11 публікацій – у матеріалах міжнародних і всеукраїнських конференцій. Результати дослідження також захищено свідоцтвом про державну реєстрацію авторського права на твір.

Структура та зміст дисертації, її завершеність і відповідність установленим вимогам щодо оформлення

Структура дисертації та її обсяг відповідає вимогам МОН України щодо дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

Зміст розділів загалом розкриває хід виконання поставлених завдань. Таблиці, рисунки, додатки загалом візуалізують перебіг і результати реалізації завдань дослідження. Під час аналізу дисертації на момент підготовки відгука не було виявлено ознак порушення академічної доброчесності.

У вступі окреслено актуальність теми дослідження, висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, окреслено мету та завдання наукового дослідження, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, узагальнено наукову новизну одержаних результатів.

У теоретичному розділі дисертації систематизовано теоретико-методичні основи дослідження ефективності оздоровчої діяльності у формуванні людського капіталу сільськогосподарських підприємств (ст. 35–100), зокрема узагальнено соціально-економічну сутність людського капіталу, його відмінності від матеріального капіталу, актуалізовано його роль (ст. 35–48); розвинуто понятійний апарат і специфіку людського капіталу сільськогосподарських підприємств та причини її виникнення (ст. 48–60), зокрема запропоновано узагальнену схему формування особливостей людського капіталу сільськогосподарських підприємств (ст. 59); розкрито сутність і роль здоров'я в структурі людського капіталу як соціально-економічної категорії (ст. 60–71); узагальнено взаємозв'язок здоров'я як елементу людського капіталу та чинника економічного зростання (ст. 72–79); сформовано методичні положення дослідження ефективності оздоровчої діяльності у формуванні людського капіталу сільськогосподарських підприємств та його інформаційну базу (ст. 79–96).

У другому розділі здійснено аналіз оздоровчої діяльності у формуванні людського капіталу сільськогосподарських підприємств та оцінку її ефективності. Особлива увага автора приділена дослідженню динаміки обсягів сільськогосподарського виробництва та кількості працівників у ньому як носіїв людського капіталу його підприємств (ст. 101–114) та динаміці якості людського капіталу як наслідку рівня здоров'я працівників сільськогосподарських підприємств (ст. 115–135). Також у цьому розділі розглянуто стан й ефективність оздоровчої діяльності у сільськогосподарських підприємствах (ст. 136–163). Зокрема, цінним є аналіз емпіричних результатів анкетного обстеження 52 сільськогосподарських підприємств регіону, що дало змогу констатувати дуже низьку ефективність оздоровчої діяльності підприємств у формуванні їх якісного людського капіталу внаслідок передусім відсутності її організації як такої у більшості досліджуваних підприємств.

Третій розділ стосується основних напрямів розвитку та підвищення ефективності оздоровчої діяльності у формуванні людського капіталу підприємств. Особливу увагу автор приділяє оптимізації напрямів оздоровчої діяльності сільськогосподарських підприємств з урахуванням специфіки та інтенсифікації негативного впливу умов праці й професійних захворювань на їхніх працівників (ст. 165–179), розвитку соціальної відповідальності підприємств як чинника підвищення якості людського капіталу шляхом покращення здоров'я його носіїв (ст. 179–188), організації внутрішнього моніторингу стану здоров'я працівників підприємства та динаміки його рівня (ст. 188–196), розвитку оздоровчого інфраструктурно-інституційного середовища функціонування

сільськогосподарських підприємств та його фінансування (ст. 196–203).

Результати дослідження узагальнено у висновках до розділів роботи та в загальних висновках (ст. 206–210). Наприкінці розділів зазначено інформацію про авторські публікації, в яких опубліковано основні результати дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

У цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних дисертантом результатів, слід зазначити певні побажання та зауваження.

1. Формулювання окремих висновків дисертаційної роботи є вузьким за змістом і не завжди здійснено в чіткому науковому стилі (наприклад: «Висновків щодо стану та тенденцій ефективності оздоровчої діяльності цілком обґрунтовано можна дійти на основі ідентифікації...»). Тут варто вказувати конкретні одержані результати теоретичного, методичного чи прикладного характеру. З огляду на кількість завдань (8), пунктів наукової новизни (8) та кількість висновків (16), висновки варто було б згрупувати з урахуванням поставлених завдань, що дозволило б збалансувати їх із відповідними завданнями та пунктами новизни.

2. Попри те, що в роботі ґрунтовно розкрито положення дослідження ефективності оздоровчої діяльності у формуванні людського капіталу сільськогосподарських підприємств та його інформаційну базу (ст. 79–96), із методологічного погляду робота б значно виграла, якби автор також застосував економетричні методи для емпіричного підтвердження/спростування гіпотез дослідження. Крім, того бажано було б обґрунтувати й дотримуватися певного (однакового) часового діапазону дослідження.

3. На нашу думку, в аналітичній частині роботи слід було б більше приділити уваги оцінці стану й чинників розвитку оздоровчої діяльності у формуванні людського капіталу сільськогосподарських підприємств та оцінці її ефективності. Фактично оцінка ефективності зводиться лише до розрахунку показників ефективності оздоровчої діяльності сільськогосподарських підприємств України (ст. 161–162), у той час як значну увагу дисертант приділив питанню, яке не має прямого стосунку до предмета дослідження: динаміці кількості суб'єктів господарювання й обсягів сільськогосподарського виробництва (ст. 101–111). Доречно було б на основі зібраних первинних даних за результатами анкетування побудувати хоча б одну економетричну модель.

4. У дисертації узагальнено цікаву методику (у формі анкети) оцінки якості заходів з охорони здоров'я на робочому місці та щодо здатності підприємства управляти процесом підтримання та підвищення стану здоров'я її працівників загалом (ст. 191–196), однак не здійснено її апробацію. Робота значно б виграла, якби було здійснено цю апробацію хоча б на прикладі одного підприємств чи кількох підприємств, яким передано результати дослідження для впровадження.

5. Дисертація значно б виграла, якби автор у прогностичній частині роботи надав власну прогностичну оцінку ефективності запропонованих напрямів чи окремих заходів поліпшення оздоровчої діяльності у формуванні людського капіталу сільськогосподарських підприємств.

Проте, слід зазначити, що вказані недоліки та дискусійні питання в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи та не зменшують її значення, і можуть слугувати основою для майбутніх досліджень.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертація Вовка Ігоря Васильовича на тему «Ефективність оздоровчої діяльності у формуванні людського капіталу сільськогосподарських підприємств», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (05 «Соціальні та поведінкові науки»), є завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке характеризується новизною, теоретичним і практичним значенням, відповідає вимогам, що визначені «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженим Постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами та доповненнями). Усе це дає підстави для висновку, що Вовк Ігор Васильович заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, старший дослідник,
лауреат Національної премії України імені Бориса Патона
професор кафедри менеджменту організацій
Національного університету
«Львівська політехніка»

Анатолій КУЧЕР

Підпис засвідчую

Проректор

Роман ФЕДОРИШИН